

Ernest Sosa'nın Erdem Merkezli Epistemolojisinde Bilginin Derecelendirilmesi

Fikret YILMAZ*

Makale Geliş / Received: 12.10.2018
Makale Kabul / Accepted: 27.11.2018

Öz

Klasik bilgi tanımının üç koşulu bulunmaktadır, gerekçelendirme, doğruluk ve inanç. Gettier, 1963 yılında yayımladığı, "Is Justified True Belief Knowledge?" (Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?), hacimce küçük ancak ufuk açıcı bu makalesinde, klasik bilgi tanımının yetersiz olduğunu kanıtlamıştır. Diğer bir deyişle, Gettier, gerekçelendirilmiş doğru inancın bilginin elde edilmesinde yetersiz olduğunu, sunduğu karşıt örneklerle ispatlamıştır. Bazı inançları bilgi olmadığını ileri süren Gettier'e göre, bunlar tesadüfi elde edilmiş doğrulardır. Onun bu iddiası, günümüzde, kısaca, Gettier Sorunu olarak adlandırılmaktadır. Çünkü sunduğu klasikleşmiş örnekler, klasik (gerekçelendirilmiş doğru inanç) bilgi tanımını reddetmektedir. Gettier sonrası bazı epistemologlar, olağan bir gerekçelendirme için neyin zorunlu ve yeterli olduğunu tartışmaya başlamışlardır. Bunlardan biri olan ve günümüzde Erdem Epistemolojisi'nin öncüsü olarak kabul edilen ve performansların (yeteneklerin) normatifliğine dayalı bir bilgi anlayışını savunan Ernest Sosa (1940-), Gettier sonrası gündeme gelen bu çağdaş sorunu, yani bilginin tanımlanmasında gerekçelendirmenin yetersizliği ya da gerekli olup olmadığı sorununu, "entelektüel erdem" kavramından hareketle çözmeye çalışmıştır. Sosa'nın erdem epistemolojisinin dikkat çeken en önemli özelliği, epistemik konuları insan performansının başarısına dayalı olarak açıklamasıdır. Sosa, bilgiyi iki kademe ayırarak, bilginin ne olduğunu anlamaya ve tesadüfi varsayımları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bilginin bir derece sorunu olduğunu dile getiren Sosa'ya göre, bilgi, iki derece ya da kademe şeklinde elde edilmektedir. O, bu iki bilgi türüne hayvani bilgi ve

* Arş. Gör. Fikret Yılmaz, Bozok Üniversitesi Felsefe Bölümü, fikret.yilmaz@bozok.edu.tr.

Künye: YILMAZ, Fikret. (2018). Ernest Sosa'nın Erdem Merkezli Epistemolojisinde Bilginin Derecelendirilmesi. *Dört Öge*, 14, 99-118. <http://dergipark.gov.tr/dortoge>.

düşünümsel bilgi demektedir. Bilginin bazen hayvani bazen de düşünümsel düzeyde gerçekleştiğini ileri süren Sosa'ya göre, hayvani bilgi, öznenin entelektüel erdemlerine, düşünümsel bilgi ise, onun epistemik perspektifine dayanmaktadır. Makalemiz, esasen, Sosa'nın erdem merkezli epistemolojisinde bilginin sınıflandırılmasının önemine değinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ernest Sosa, Erdem Epistemolojisi, Hayvani Bilgi, Düşünümsel Bilgi.

Grading of Knowledge In Ernest Sosa's Virtue-Centred Epistemology

Abstract

There are three conditions of the classical knowledge: Justification, truth, and belief. Gettier published an article called Is Justified True Belief Knowledge? in 1963. It is a small but stimulating article pioneered the emergence of the understanding of contemporary epistemology. According to Gettier, the traditional definition of knowledge as justified true belief is insufficient. He intuitively believed that some beliefs cannot be knowledge, because it is purely lucky that they are true. Briefly, his assertion has been known as "Gettier Cases" nowadays. Since the classical examples presented by Gettier refuted the classical definition of knowledge as justified true belief. After Gettier, some epistemologists have begun discussing what is necessary and sufficient for an acknowledged justification. Ernest Sosa (1940-), who is one of them and advocates an understanding of knowledge based on the normative nature of performances (talents), has been accepted as the Pioneer of the Virtue Epistemology in this day and time. Sosa has endeavored to solve this contemporary problem that has come to the agenda after Gettier, namely the inadequacy or insufficiency of justifying the definition of knowledge by the concept of Intellectual Virtue. The most notable feature of Sosa's virtue epistemology is the elucidation of epistemic issues based on the success of the human performance. Sosa divides knowledge into two stages to understand what knowledge is and to rule out lucky guesses. Sosa, who states that knowledge is a degree problem and knowledge is obtained in two grades or stages, asserts these kinds of knowledge as animal knowledge and reflective knowledge. According to Sosa, knowledge is sometimes substantiated on an animal and reflective grade. This means that animal knowledge relies on the intellectual virtues of subject, and reflective knowledge depends on his/her epistemic perspective. The issue of our article is mainly about addressing the importance of the classification of knowledge in Sosa's Virtue-centred epistemology.

Keywords: Ernest Sosa, Virtue Epistemology, Animal Knowledge, Reflective Knowledge.

Giriş

Klasik epistemolojide “gerekçelendirilmiş doğru inanç” (justified true belief) olarak kabul edilen bilgi tanımı, Platon’un Menon diyalogunda ifade ettiği, bilginin doğru inançtan öte bir şey olması gerektiği görüşüne dayanır (Platon, 1990: 238-257). Bu diyalogun yanı sıra Platon’un Theaitetos diyalogu epistemoloji alanında yazılmış temel eserlerden biridir ve bilgi felsefesi alanında önemli bir eserdir (Cengiz, 2005:77). Burada denilebilir ki Platon Menon diyalogunda bilginin değerini, Theaitetos diyalogunda ise bilginin doğasını detaylı bir biçimde ele almaktadır¹. Ancak burada bizim üzerinde bilhassa durduğumuz konu, bilginin temel koşullarından biri olan “gerekçelendirme”dir. Çünkü bilginin bu temel koşulu, çağdaş epistemolojide, özellikle de çağdaş Anglo-Amerikan epistemoloji çevrelerinde uzun süreden beri bilginin kendisinden çok daha fazla tartışılır hale gelmiştir. Bu tartışmaların başlamasına öncülük eden düşünür ise Edmund Gettier’dir.

Gettier’in 1963² yılında kaleme aldığı ve çağdaş epistemoloji alanında önemli bir yere sahip olan makalesi “Is Justified True Belief Knowledge?” (Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi Midir?) “gerekçelendirilmiş doğru inanç” tanımı üzerinde kuşku yaratan oluşmasına ve bilginin koşullarının, yeterliliğinin ve gerekliliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Gettier’in, gerekçelendirilmiş doğru inancın bilginin oluşumunda yeterli olup olmadığına ilişkin sorgulaması bu alanda yüzlerce farklı makalenin kaleme alınmasına neden olmuştur.

Ancak, Gettier sonrası epistemologlar, olağan bir bilgi gerekçelendirmesi için neyin zorunlu ve neyin yeterli olduğu hususunda ortak bir kanyaya sahip değildiler. Bu epistemologlardan bir kısmı, olağan gerekçelendirmenin güvenilir bir araca dayanması gerektiğini iddia ederken, diğer bir kısmı bu görüşe katılmamaktadır. Bazıları önermesel bir gerekçelendirmeye ihtiyaç olduğunu öne sürerken, diğerleri bunu reddetmektedirler. Yine, bazıları, gerekçelendirmenin içsel bir unsura sahip olması gerektiğini (İçselcilik) iddia ederken, başkaları, tam tersine, bunun içsel değil dışsal (Dışsalcılık) bir dayanağının olması gerektiğini dile getirmektedir. Aynı şekilde, bazıları, gerekçelendirmenin, bilgi için gerekli olduğunu savunurken, ötekiler, bunun gereksiz olduğunda ısrar etmektedir (Bergmann, 2006: 6-7). Dolayısıyla, bu durumda, tüm düşünürlerin üzerinde anlaştıkları bir gerekçelendirme kuramından bahsetmemiz mümkün gözükmemektedir.

- 1 Platon’un Menon, Türkçesi: Adnan Cerngil, Theaitetos (Ya da Bilgi Üstüne), Çeviren: Macit Gökberk, diyaloglarını okumak için bkz., Platon, Diyaloglar, 7. Basım, Remzi Kitabevi, Ankara. s. 149-190, 451-542.
- 2 Edmund Gettier’in, klasik bilgi bilginin tanımının, bir şeyin bilgisine gerçek anlamda sahip olduğumuzu bilmemiz için yeterli olmadığına dair kaleme aldığı üç sayfalık başat makalenin yayımlandığı tarih. Bkz., Gettier, E. L., “Is Justified True Belief Knowledge?”, *Analysis* 23, s. 121-123.

Performansların (yeteneklerin) normatifliğine dayalı bir bilgi anlayışını savunan Ernest Sosa³ (1940-), Gettier sonrası gündeme gelen çağdaş bilgi tartışmalarında, ya da bilginin tanımlanması sorunsalında, gerekçelendirmenin yetersizliğine ya da gerekli olup olmadığına ilişkin soruya “entelektüel erdem” kavramından hareketle çözüm aramakta ve çağdaş epistemoloji alanında Erdem Epistemolojisi⁴ adıyla yeni bir akımın doğmasına öncülük eden önemli bir düşünürdür. Diğer bir deyişle o, kendi epistemolojisini etik alanına ait bir kavram olan “entelektüel erdem” kavramından hareketle oluşturmuş ve gerekçelendirme ile bilgi kavramlarını da bu temel kavram ışığında çözümlenmiştir. (Sosa, 2009: 187) Ona göre, bizler, entelektüel erdem kavramına odaklanır ve bu kavramı analiz edersek, gerekçelendirme kriterinden hareketle ortaya çıkan epistemik sorunlara da çözüm bulabiliriz (Sosa, 2007: 42). Sosa, bilgiyi iki kademeye ayırarak, bilginin ne olduğunu anlamaya ve tesadüfi varsayımları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bilginin bir derece sorunu olduğunu dile getiren Sosa’ya göre, bilgi, iki derece ya da kademe şeklinde elde edilmektedir. O, bu iki bilgi türüne *hayvani bilgi* ve *düşünsel bilgi* demektedir. Sosa bilgiyi derecelendirmek suretiyle “Gettier Sorunları” neticesinde ortaya çıkan bilgi tanımı sorununa çözüm aramaktadır.

Bu bağlamda, Sosa, haklı olarak, çağdaş epistemolojinin (özellikle de Erdem Epistemolojisi’nin) “yükselen değeri” olarak nitelendirilebilir (Pritchard, 2009: 407). Öte yandan, Türkiye’de henüz yeni yeni ele alınmaya ve tartışılmaya başlanan Erdem Epistemolojisi’nin Sosa’nın düşüncelerinden hareketle işlenmesi, konunun anlaşılması açısından önemlidir. Ancak yine de belirtmek gerekir ki bu konuya ilişkin Türkçe’de yazılan eserlerin azlığı konunun anlaşılmasını güçleştirmektedir. Öyle ki, Türkçe yazılan felsefe sözlüklerinde “Entelektüel Erdem”, “Uygunluk”, “Düşünsel Bilgi”, “Erdem Epistemolojisi”, ve “Hayvani Bilgi” gibi kavramlarına rastlanmamaktadır. Bu tür kavramların Türkçe karşılıklarının olmayışı, konunun anlaşılmasını güçleştiren önemli bir etkidir.

1. Ernest Sosa’nın Erdem Epistemolojisi

Etik üzerine kaleme alınan en önemli eserlerden biri olan Nikomakhos’a Etik’in Birinci Kitap’ında Aristoteles insan yeteneğine dayalı erdemleri ikiye ayırmaktadır: *Ethike Arete* (Ahlâki Erdemler ya da Karakter Erdemleri) ve *Dianoetike Arete* (Düşünce Erdemleri ya da Entelektüel Erdemler). Aristoteles “kimi erdemlere düşünce erdemleri, kimine de karakter erdemleri derken, bilgelik, doğru yar-

3 Sosa’nın David adında bir oğlu bulunmaktadır. David Sosa, Texas Üniversitesi felsefe bölümünde profesördür. Makalemiz, genel itibarıyla, Ernest Sosa üzerine olduğundan, bundan sonraki gelende, Sosa’dan kastımız, Ernest Sosa olacaktır. Sosa isminin oğlu David Sosa ile karıştırılmaması amacıyla bu açıklamaya gerek duyulmuştur.

4 Erdem Epistemolojisi (Virtue Epistemology), E. L. Gettier’in 1963 yılında yazdığı ve çağdaş epistemoloji tartışmalarında başat bir role sahip olan üç sayfalık kısa makalesinin ardından, 1980 yılında, Ernest Sosa tarafından dile getirilen bir kavramdır.

gılama, akli başındalığa düşünce erdemleri; cömertliğe, ölçülülüğe ise karakter erdemleri” demektedir (Aristoteles, 1103a-5). Düşünceye dayalı erdemlerin eğitimle ve zaman içerisinde kazanılabileceğine inanan Aristoteles, Karakter erdemlerinin ise alışkanlıklar neticesinde elde edildiğine inanmaktadır. Erdem kavramından hareketle “nasıl insanlar olmamız gerektiği ve ne tür bir yaşam” sürdürmemiz gerektiğine ilişkin sorular soran Aristoteles’in erdeme yönelik bu açıklamaları günümüzde “erdem teorisi” olarak nitelendirilmektedir (Axtell, 2000: XI) Ancak “Klasik Temelli Erdem Teorisi”ne olan ilginin yeniden canlanmasında, 1970’lerin başında ve hatta öncesinde başlayan felsefi akımda epistemoloji ile ilgilenen düşünürlerin etik bir kavram olan erdemle ilgilenmeleri etkili olmuştur. Sosa’nın erdem epistemolojisinde dikkat çeken şey ise epistemik konuları insan performansının başarısına dayalı olarak açıklamaya çalışmasıdır.

Sosa kişisel performansların başarıya ulaşmasını üçlü bir niteliğe- doğruluk, yetenek ve uygunluk- sahip olmasına bağlı olarak ele almaktadır: Herhangi bir inancın farklı epistemik yeterlilik derecelerine sahip olduğuna inanan Sosa, bir okçu analogisiyle bu konuya açıklık getirmektedir.

Son derece yetenekli bir okçunun, belirli bir hedefe nişan aldığını ve okunu bu hedefe doğru fırlattığını varsayalım. Ok, düzgün bir şekilde hareket ederek nişan tahtasının tam ortasına, hedefine doğru hareket etmektedir. Ancak, aniden beliren rüzgâr, okun yönünün değişmesine neden olmakta, dolayısıyla okun hedefine ulaşmasını imkânsız hale getirmektedir. Lakin, çok geçmeden, şans eseri, aynı rüzgâr gidişatını değiştirerek okun kendi yönüne geri dönmesine neden olmaktadır. Bu durumda, okun hedefi tam 12’den vurması, yeniden olası gözükmektedir (Sosa, 2007: 22).

Sosa’ya göre, okçunun attığı okun hedefe ulaşmasını etkileyecek olan iki önemli etken bulunmaktadır: 1) Okçunun yeteneği, 2) koşulların uygunluğudur (Sosa, 2007: 28). Okçulukta temel amaç, herkesin bildiği üzere, hedefi tutturaktır. Hedefi tutturabilmek ise kolay değildir. Çünkü atış kusursuz olarak nitelendirilse bile, bu atışın yetenekli bir okçu tarafından gerçekleştirilmemiş olması muhtemeldir. Dolayısıyla oku atan ya da performansı gerçekleştiren şahıs okçuluk yeteneğine sahip değilse, atışın doğru olduğunu ve belirli bir başarıya ulaştığını iddia etsek bile, bu durum atışın uygun bir atış olduğunu bizlere garanti etmemektedir. Dolayısıyla, biz, atışın neticede iyi bir atış ya da doğru bir atış olduğunu düşünebiliriz. Ne var ki, okun hedefe ulaşması ya da atışın başarılı olması, aniden beliren rüzgâra bağlı olabilir. Bu durumda, Gettier öznesi, başarının, okçunun yeteneğinden kaynaklandığına inanmış olabilir, fakat onun inancının doğruluğu, aniden beliren rüzgâra bağlıdır. O halde, denilebilir ki, bu durumda, inancın başarısı inancın yeteneğinden çok şansa dayanmaktadır. Erdem epistemolojisine göre, bu tür durumlardan kurtulabilmek mümkündür; bunun gerçekleşmesi de öznenin entelektüel erdemleri neticesinde elde ettiği inançlara bağlıdır. Diğer bir deyişle,

“Özne P’yi biliyorsa, sonrasında inancının doğruluğu, tesadüfe değil epistemik erdemlere bağlıdır.” (Sosa, 2007: 28). Bu çerçevede nasıl ki okun hedefe ulaşmasını etkileyen dışsal etkenler bulunmakta ise buna etkide bulunan kişisel özellikler ve performanslar da mevcuttur.

Sosa, verdiği örnekte aslında (a) okun hedefine ulaşıp ulaşmamasını, (b) atışın yetenekli bir usta işi olup olmadığını ve son olarak (c) atışın uygunluğunu test etmektedir. Kısaca okun hedefe ulaşmasını etkileyen üç etkenin varlığından bahsetmektedir: 1) doğruluk (accuracy), 2) epistemik yeterlilik (adroitness), 3) uygunluk (aptness) (Sosa, 2011: 3).

Sosa, bilindiği gibi, epistemoloji alanında erdem teorisinin uygulanmasını öneren ilk düşünürdür. Bunun yanı sıra, son zamanlarda epistemologlar ve zihin felsefecileri tarafından da sıklıkla dile getirilen erdem epistemolojisinin başlangıcını, Sosa’nın “The Raft and Pyramid”⁵ adlı makalesine dayandırmak mümkündür. Bu makalesinde *entelektüel erdem* kavramından bahseden Sosa, temeldencilik piramit’e benzetmektedir. Bu metafordan hareketle bağdaşımcılık ile temeldencilik arasındaki tartışmayı ele almakta ve her iki gerekçelendirme teorilerinin de eksik olduğu sonucuna varmaktadır. Bağdaşımcılığın asıl sorununun ise inançlarımız ile duysal tecrübelerimiz arasındaki ilişkiyi açıklayamaması olduğunu savunmaktadır. Ona göre, aynı sorun temeldencilik için de geçerlidir (Sosa, 1991: 167-170). Sosa, aslında, epistemoloji alanında, içselcilik-dışsalcılık, temeldencilik-bağdaşımcılık gibi o ana kadar süregelen birçok kronikleşmiş soruna çözüm bulmak amacıyla birçok epistemik ayrıma başvurmaktadır. Bu ayrımlardan biri, “uygunluk” ve “gerekçelendirme” arasında yaptığı ayrımdır.

2. Uygunluk (Aptness) ve Gerekçelendirme (Justification)

Sosa, bilginin temel koşullarından biri olan inancı ikiye ayırmaktadır: uygun inanç (apt belief), gerekçelendirilmiş inanç (justified belief). Bu ayrımı yaparken inancın güvenilirliğini garanti altına almaya çalışmaktadır. Uygun inancı, öznenin entelektüel erdemlerine dayalı olarak elde edilen inanç olarak kabul ederken, gerekçelendirilmiş inancı entelektüel erdemlerin yanı sıra öznenin epistemik perspektifi ile açıklamaktadır (Sosa, 2007: 21-22).

Sosa, bilgiyi tanımlarken “uygun inanç” kavramını kullanmaktadır. Klasik bilgi tanımında ise “uygun inanç” sadece “inanç” kavramı kullanılmaktadır. Bilin-

5 Ernest Sosa, bu yaklaşımını ilk kez: “The Raft and Pyramid: Coherence versus Foundations in The Theory of Knowledge”, *Knowledge in Perspective: Selected Essays in Epistemology*, Cambridge University Press, USA 1991 makalesiyle dile getirdi. Aslında bu makale 1980’li yıllarda kaleme alındı ve o tarihten itibaren birçok dergi ve kitaplarda yeniden yayımlandı. Sosa, bu makalesinde, bağdaşımcılık ile temeldencilik tartışmasını ele almış ve her iki gerekçelendirme teorilerinin eksik olduğu kanısına varmıştır. Sosa, Sal kavramından Bağdaşımcılığı, Piramit kavramından ise Temeldencilik’i kasdetmektedir. Aslında bu eser, etik alanında var olan erdem kavramının epistemoloji alanında ele alınmasının başlangıcı olarak kabul edilebilir.

diği üzere, bilgi, klasik anlamda, gerekçelendirilmiş doğru inanç olarak ifade edilmektedir. Öte yandan Sosa için uygunluk (aptness), öznenin yeteneği ile uyumlu olan ve onun doğru inanca ulaşmasına yardımcı olan bir derecelendirme sorunudur. Sosa, başarıya ulaşan bir performansın, her halükarda, performansı göstere- nin yeteneği ile uyumlu olması gerektiğini ve bunun gerçekteşmesi durumunda performansın uygun olarak nitelendirilebileceğini ileri sürmektedir (Sosa, 2007: 22). Bu açıdan uygunluğu, yeteneğin uygun bir biçimde kullanılmasıyla ilintilen- dirmektedir. O bu konuda şu örneği paylaşmaktadır: Kalp atışının başarısı, kanın kalp tarafından uygun bir biçimde tüm vücuda pompalanmasına yardımcı olmasıyla ilintilidir (Sosa, 2007: 23). Bu çerçevede Sosa, performansın başarıya ulaşmasını sadece onun uygun olup olmaması ile değerlendirmemektedir. Ona göre, bütün performansların bir amacı olabilir, ancak bir performansın gerçekten de başarıya ulaştığının göstergesi, doğruluk ve yetenek ürünü oluşuna bağlıdır (Sosa, 2007: 23). Bu bağlamda Sosa, uygunluğu, "İnanç bağlamında, inancın doğruluğunun güveni- lir yetilerden gelmesi" (Sosa, 2009: 38) anlamında kullanmaktadır. Uygunluk ise bilginin elde edilmesinde gerekli bir unsurdur.

Bu hususta Sosa, Kartezyen İfrit kurbanını örnek vermektedir. Kurbanın, kendi duyuşsal tecrübelerine dayalı olarak dışsal dünyaya ilişkin inançlarını bi- çimlendirdiğini ve buna ek olarak, inançların karşılıklı ve bilişsel güçlerine ilişkin inançları ile bağdaşımli olduğunu varsaymaktadır. Kurbanın duyuşsal tecrübesinden hareketle odada bir sandalyenin var olduğunu ve oda içerisinde tesadüfen gerçekte bir sandalyenin de bulunduğunu kabul edelim. Bu örnekten hareketle, elimizde doğru bir inancın var olduğu kolayca görülmektedir, ancak bu elde edilen, ger- çektende bilgi olarak kabul edilip edilmeyeceği ayrı bir sorundur. Elde edilen bilgi olarak kabul edilemeyeceğini savunan Sosa'ya göre, bu tür inançlar, her ne kadar, tecrübelerimize dayalı olarak doğru olarak kabul edilseler de ayrıca öteki inançlarla bağdaşımli oldukları doğrulansa bile, yine de herhangi bir bilgi değe- rine sahip olamayacaklardır. Çünkü söz konusu durumda kurbanın inancı, İfrit tarafından kötü bir biçimde yönlendirilmektedir. Bu durumda İfrit'in etkisinden ötürü oluşun güdümlü durum inancı uygun bir inanç olarak kabul edilmesini en- gellemektedir (Sosa, 1991: 137). Böyle bir durumda inancın gerekçelendirilmemiş olduğunu savunan Sosa'nın aksine Goldman, kurbanın inançlarının, İfritin etkide bulunduğu bir ortamda bile gerekçelendirilebileceğini ileri sürmektedir.

Goldman'a göre, inancın elde edilme kaynaklarının (görme, duyma, hafıza vb.) değişmemesinden ötürü, ortam değişikliği tek başına inancın gerekçelendiril- mesini bertaraf edememektedir (Sosa, 2000: 35). Oysa ki Sosa, gerekçelendirmeyi ortamın uygunluğu ile değerlendirmekte, ortamın değişmesi durumunda inancın gerekçelendirilmesinin de zorlaşacağını, hatta neredeyse imkânsız hale geleceğini ileri sürmektedir (Sosa, 2000: 30). Ortamın anormal ve kurbanın sahip olduğu erdemlerin ise böyle bir ortamda yanlış olacağı kabul edildiğinde, bu ortamda, er-

demlerimizin de yeterli derecede işlevsellik gösteremeyeceği ortadadır. Dolayısıyla kurbanın elde ettiği inancın gerekçelendirilmemiş olduğu düşünülebilir (Sosa, 2009: 35-36). Sosa, buradan hareketle, yeterli ve sağlam gerekçelendirilmelere sahip olsak bile inançlarımızın bazen uygun olamayacağını ifade etmektedir. Kötü İfrit örneğinde de görüldüğü üzere kurban, her ne kadar uygun bir bağdaşıma ve gerekçelendirmeye sahip olsa da kötü ifrit, kurbanın hem inancını hem de ortamı etkilemektedir. Bu çerçevede kurbanın böyle bir durumda gerçek manada uygun bir inanca sahip olduğu düşünülemez. Ancak, bir inancın gerekçelendirilmemiş olması, uygun olmadığı anlamına gelmemektedir. Yeterli gerekçelendirmeye sahip olmasak da inancımızın uygun bir inanç (an apt belief) olduğunu düşünebiliriz. Örneğin, bir çocuğun duyusal, hafızaya ilişkin inançlarının yeterli gerekçelendirmeye sahip olmadığı herkesin malumudur. Fakat yine de çocuklar uygun inançlara sahip olabilirler (Sosa, 1991: 281-284). Yeniden değerlendirecek olursak, kötü-ifrit örneğinde, kurban, bilişsel süreçlerini güvenli bir biçimde kullanamamaktadır. Ancak kurbanın inancı bir şekilde gerekçelendirilmektedir. Kurbanın inancının gerekçelendirilmiş olması kurbanın bilişsel yetilerinin olgunlaşmasına bağlıdır (Sosa, 2007: 32-40). Bu sorunla beraber ortaya çıkan güvensizlik, gerekçelendirme ve uygunluk ayrımı ile aşılmaya çalışılmaktadır. Bu durumda, entelektüel erdemlere sahip olan herhangi birinin sahip olduğu inançların yeterli bir gerekçelendirmeye sahip olması uygun koşulların varlığına bağlı olduğu belirtilmelidir.

Sade “inanç” yerine “uygun inanç” kavramını kullanmayı tercih eden Sosa, uygun inanç ile gerekçelendirilmiş inancı birbirinden ayırmaktadır. Ona göre, uygun inanç, öznenin entelektüel erdemlerine bağlı olarak elde edilmektedir; gerekçelendirilmiş inanç ise inancın entelektüel erdemlere uygun olmasının yanında, öznenin doğruyu bulmasına yardımcı olan güvenilir epistemik perspektife dayanmalıdır. Sosa, inançların uygunluğunu performanslara benzetmektedir. O, inancın uygunluğunu, inancın doğruluğuna (Accuracy), epistemik yeterliliğine (Adroitness) ve yeteneğin uygunluğuna (Aptness) bağlı olarak değerlendirmektedir (Sosa, 2007: 22-3). Ona göre bilgi, uygun bir inançtır ve inançlarımız ancak epistemik olarak yeterli oldukları takdirde uygun bir inanç haline dönüşmektedir. Buraya kadar ifade edilenlerden hareketle Sosa’nın aslında kendi epistemolojisini “entelektüel erdem” kavramından hareketle oluşturmaya çalıştığı ve bilginin gerekçelendirme koşulunu bu temel üzerinden çözümlenmeyi başardığı ifade edilmelidir (Sosa, 2009: 187). Ona göre, eğer bizler “entelektüel erdem” kavramını tam olarak anlarsak ve bu kavramı en doğru bir biçimde izah edebilirsek, gerekçelendirmeden kaynaklı ortaya çıkan epistemik sorunları da çözebiliriz (Sosa, 2007: 42).

Öte yandan entelektüel erdem, Sosa’ya göre, uygun koşullarda uygun ve aynı zamanda doğru inançların oluşumunu sağlayan yetenek, yaradılış ya da kapasitedir (Sosa, 2000: 186- 187). Bu açıdan söz konusu duruma bakıldığında, onun epistemolojisini, kısaca, *entelektüel erdem merkezli epistemoloji* olarak ifade etmemiz

mümkündür (Sosa, 2000: 34). Öte yandan uygun inancı, entelektüel erdeme bağlı olarak değerlendiren Sosa için inancın uygunluğu, yüksek oranda doğruluğa sahip olmasına bağlıdır. Sonuç olarak, insanın başlangıçta hayvani bilgiye sahip olduğuna inanan Sosa, elde edilen inancı *uygun inanç* ve *gerçekleştirilmiş inanç* olarak kabul etmek suretiyle, bu ayrımı bir bakıma bilginin derecelendirilmesine dayandırmaktadır. Sonraki kısımda göreceğimiz üzere, Sosa, bilgiyi ikiye ayırmaktadır: Hayvani Bilgi ve Düşünümsel Bilgi. Bilenin p inancında, bu inancın kaynağını teyit etmeye yarayan epistemik bir perspektife gereksinimi olmaksızın elde ettiği ve sadece entelektüel erdemlere dayalı olan bilgi türüne Hayvani Bilgi diyen Sosa için p inancının garanti altına alınması ve doğruluğunun epistemik perspektife bağlı test edilmesi Düşünümsel Bilgi'nin demektir.” (Sosa, 2001: 193-194). İnançları, bağdaşımli bir inançlar sistemi ile uyumlu olmasıyla değerlendiren Sosa, bunun gerçekleşmesi halinde, inançlarımızın Düşünümsel Bilgi'nin (Reflective Knowledge)⁶ oluşumu sağlamaktadır (Sosa, 2009: 38). Dolayısıyla, Sosa'nın epistemolojisinde, DB, Hayvani Bilgi'nin (Animal Knowledge)⁷ ötesinde olan bir bilgi türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bizler, öncelikle, HB'ye sahip olsak da temel amacımız HB'nin ötesinde DB'yi elde etmek olmalıdır (Sosa, 2007: 41-42). Sözün özü, Sosa, bu tür ayrımlara başvurarak, bilgide şans faktörünü bertaraf etme çabasındadır.

Sosa'ya göre, uygun inanç, en düşük ya da en değersiz bilgi türü olan HB'dir. Daha iyi ve daha değerli olanı ise, gerçekleştirilmiş inanca bağlı olarak elde edilen DB'dir. Ancak yine de DB'ye ulaşmak için, öncelikle, uygun bir inanca ve epistemik perspektife sahip olmamız gerekmektedir (Sosa, 2011: 1-3). Bunun elde edilmesi halinde, uygun inanç, gerçekleştirilmiş inanca dönüşmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, bilgiyi sınıflandıran, daha doğrusu derecelendiren Sosa, iki tür bilgiden bahsetmektedir: Hayvani Bilgi (Animal Knowledge), Düşünümsel Bilgi (Reflective Knowledge).

3. Hayvani Bilgi ve Düşünümsel Bilgi

Bilgi, aslında, birçok açıdan bir derece meselesidir. Bunun için dört temel neden sunulabilir: Bizler bilinen herhangi bir konunun doğruluğundan nasıl emin olabilmekteyiz? İnsanın bir beşer olarak kolayca yanılabilirliği dikkate alındığında, inancımızın güvenilir olduğunu nasıl garanti altına alabiliriz? İnançlarımızın gerçekleştirilmesi gerçekten de mümkün müdür veya mümkünse bunu sağlayan etkenler nelerdir? Elde ettiklerimizin yeterli olup olmadığından bizler nasıl emin olabilmekteyiz? Böyle bir durumda, doğruya-yardımcı olan erdemlerimiz, öznenin gerçekleştirilmiş inancı elde etmesinde ne kadar güvenilirlerdir? (Sosa, 2001:194). Bu sorulardan da anlaşıldığı üzere, bilginin gerçek manada güvence al-

6 Düşünümsel Bilgi, sonrasında DB olarak ifade edilecektir.

7 Hayvani Bilgi, bundan sonra HB olarak ifade edilecektir.

tına alınması sanıldığı kadar kolay değildir. Sosa bilgiyi derecelendirerek bu soruna çözüm bulma peşindedir. Diğer bir deyişle bilgiyi iki kademeye ayırarak bilginin ne olduğunu anlamaya ve ve onu güvence altına almaya çalışmaktadır.

Sosa bu iki tür bilgiyi; HB ve DB (ya da tamamen insani bilgi) olarak tanımlamaktadır. DB'yi, uygun bir biçimde belirlenmiş olan uygun inanç (apt belief aptly noted) olarak tanımlamaktadır; HB'yi ise *sade uygun inanç* (mere apt belief) olarak ifade etmektedir (Sosa, 2011: 12-13). Bu iki tür bilgi ortaya çıkışını ise bilginin doğasına ilişkin tartışmaların ortaya çıktığı dışsalcılık ve içselcilik tartışmalarına dayandırmaktadır. Bu bağlamda HB'yi genelde dışsalcılıkla, DB'yi de içselcilikle ele almaktadır. Öte yandan, Gettier sonrası meydana gelen bilginin gerekçelendirilmesi ya da haklılandırılması sorununa çağdaş epistemoloji'de çözüm önerileri sunan Sosa, inançta olduğu gibi gerekçelendirmeyi de Hayvani/düşünümsel olmayan (unreflective) gerekçelendirme ve düşünümsel (reflective) gerekçelendirme olarak ikiye ayırmaktadır. Hayvani gerekçelendirmeyi, kısaca, düşünümsel olmayan (unreflective) gerekçelendirme ya da herhangi bir düşünümsel desteğe gereksinim olmadan, doğrudan elde ettiğimiz, sorgulanmamış ve bir bakıma doğruluğu kanıtlanmamış gerekçelendirme türü olarak ifade etmektedir (Sosa, 2009:238). Bilginin güvence altına alınmasında ki asıl sorunun da burada yattığına inanmaktadır. Bu durumda tesadüflere dayalı ya da şans eseri elde edilmiş bir bilgiye sahip olmak yerine, garanti altına alınmış, güvenilir ve inancın gerekçelendirilmiş doğruluğa sahip olduğu bir bilgi tanımına sahip olmamız gerekmektedir. Bu sorunu Sosa, bilgiyi derecelendirerek aşma çabasıdır.

Öncesinde de ifade edildiği üzere, Sosa bilgiyi derecelendirmektedir. Bilginin bazen hayvani bazen de düşünümsel düzeyde gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Herkesin HB ye sahip olabileceğini ancak DB yi elde edemeyeceğini savunmaktadır. Ona göre, HB, kişinin entelektüel erdemleri neticesinde elde edilmektedir. DB ise öznenin entelektüel erdemlerine ve epistemik perspektifine bağlıdır (Sosa, 1991:173-174). HB, sadece inananın entelektüel erdemlerine/yeteneklerine, DB ise inananın hem entelektüel erdemlerine hem de epistemik perspektifine dayanmaktadır (Sosa, 2009:135). Bu açıdan HB birinci dereceden uygun inanç iken DB, özne tarafından uygun bir biçimde gerekçelendirilmiş olan hayvani bilginin epistemik perspektifle desteklenmesidir.

Öte yandan Sosa, her iki bilgi türünün birbirleriyle iç içe olduğunu düşünmektedir. Her iki bilgi türü birbirlerinden ayrı olarak düşünülemezler ve birbirleriyle bağlantılıdır. Ancak yine de DB'nin güvenilirlik derecesinin HB'ye oranla daha yüksek olduğunu ya da daha üst seviyede olduğunu ifade etmemiz gerekir. Bu bağlamda insanın öncelikli olarak HB'yi elde ettiğini sonrasında bu bilgiyi epistemik perspektifiyle desteklediğini ve bu sayede DB'ye ulaştığını belirtmemiz gerekir. Böylece, insan için tam anlamıyla bilme (Knowing Full Well), hem HB'nin hem de DB'nin tam bir uygunluk ile özne tarafından elde edilmesine bağ-

lıdır (Sosa, 2011: 11). Gerçek şu ki, DB, sadece uygun bir inancı değil, savunulabilir (defensible) ve gerekçelendirilmiş bir inancı gerektirmektedir (Sosa, 2007: 24). İnancın uygunluğundan kasıt, inancın doğruluğu değil öznenin kişisel yeteneğine/epistemik perspektifine bağlılığıdır.

Öte yandan, inancın, kişinin yeteneğine uygun oluşu ise, uygun koşullarda elde edilmesine ya da onun hem doğru hem de uygun bir biçimde elde edilmesine bağlıdır. Bu, aynı zamanda, inancı sağlamlaştıran ve güvence altına alan bir şeydir (Sosa, 2007: 33). Böylelikle, entelektüel erdemlerimiz ve epistemik perspektifimiz sayesinde sadece doğru inancı elde etmeyiz, aynı zamanda onun doğruluğunu garanti altına almış oluruz.

Sosa, akli melekesini kullanamayan ya da kişisel yeteneklerini, entelektüel erdemlerini ve epistemik perspektifini kullanmada sorunlar yaşayan, kısaca düşünme yeteneği kısıtlı ve bu nedenle olayları irdelemede sorunları olanların ve bilişsel bir olgunluğa erişememiş olan çocukların, hemen hemen herkesin elde ettiği bilgiyi, HB'ye ulaşabileceklerini düşünmektedir. Onların DB'ye ulaşmalarının ise mümkün olmadığını dile getirmektedir. Sosa'ya göre, onların inancı, doğru ve uygun olabilir. Ancak yine de onların sahip olduğu inanç sadece entelektüel erdemlerine (yetenekleri) dayalıdır ve epistemik bir perspektifle donatılmamıştır. Diğer bir deyişle sahip oldukları bilgi, DB değildir. Çünkü uygun inançlar, doğruluk ve uygunluğa ek olarak, gerekçelendirilmemişlerdir ve öznenin epistemik perspektifi sayesinde elde edilmemişlerdir (Sosa, 1991: 144-5). Bir başka deyişle, elde edilen bilgi inananın bağdaşımli perspektifiyle elde edilmemiştir. Bu durumda doğal olarak HB'yi bizle, düşünümsel bilgi'ye ulaşılmadan önce elde edilen ve DB'ye kıyasla daha düşük derecedeki bir bilgi türü olarak tanımlayabiliriz.

4. Hayvanlar Bilgi Sahibi Olabilir mi?

Sosa, hayvanların bilgi sahibi olabileceklerini ifade etmektedir. Ancak Sosa'nın, 'hayvanların da bilgi sahibi olabilecekleri' iddiası karşısında birçok düşünür farklı görüş belirtmektedir. Onlara göre, hayvanlar bilgi sahibi olamazlar. Donald Davidson, Robert Brandom ve John Haugeland, bu tür bir düşünceye sahip olan düşünürlerdir. Bununla beraber, Michael Williams, Keith Lehrer ve Kornblith, hayvanların bilgi sahibi olabilecek kapasiteye sahip olmasalar da inanç sahibi olabileceklerini kabul ederler (Kornblith, 2005). Sosa, bu iki görüş arasında orta bir yol bulma arayışındadır (Kornblith, 2004: 126). O, hayvanların bilgi sahibi olabileceklerini kabul etmekte ancak onların elde ettiği bilgi ile insanların elde ettikleri bilgi arasında derece bakımından farklılıklar bulunduğunu ileri sürmektedir. Bunun yanı sıra, o, böyle bir tanımlamayla, aynı zamanda, düşünümsel bilginin derece bakımından hayvani bilgiden daha üstün olduğunu da kabul etmektedir.

Onun, HB'yi, DB'den önce gerçekleşen bir bilgi olarak tanımlaması, yetkinlerin elde ettikleri bilgi ile çocukların elde ettikleri bilginin derece bakımından

farklılıklar taşıdıklarını göstermesi açısından önemlidir (Sosa, 2009: 146-151). Burada açıkça görülüyor ki, HB ve DB arasında yapılan ayırım, Sosa'nın erdem epistemolojisinde veya bilgi teorisinde önemli bir yere sahiptir. Sosa, bu ayırımı yapmakla birlikte, her daim DB'ye ulaşamasa bile, HB'yi elde etmemizin kaçınılmaz olduğu ileri sürmektedir. Nitekim Sosa, bu farklılık bağlamında insandaki HB ile diğer canlıların elde ettiği HB'yi birbirinden ayırmaktadır. Çünkü insanlar HB'den daha fazlasını elde edebilecek yeteneğe sahiptir (Kornblith, 2004:126). Sosa bu iddiasını güvenilirlikten kendi erdem perspektivizm'ine geçmek suretiyle temellendirmeye çalışır.

Sosa'ya göre, bir inanç, sadece doğru ve uygun olduğu takdirde HB olur., Doğruluk ve uygunluğa ek olarak, gerekçelendirilmiş bir inanca ve öznenin epistemik perspektivizmine sahip olduğunda ise DB seviyesine ulaşır. DB, dolayısıyla, gerekçelendirilmiş bir inancın yanı sıra entelektüel erdemlere ve öznenin epistemik perspektivizmine dayanmaktadır (Sosa, 1991: 144-5). Öte yandan Sosa, hayvani bilgiye sahip olan insanı öteki canlıların sahip olduklarından ayırmak için Hayvani rasyonel gerekçelendirme (unreflective rational justification) ve düşünümsel rasyonel gerekçelendirme (reflective rational justification) kavramlarını kullanır (Sosa, 2009: 238-9). Sosa bu iddiasını güvenilirlikten kendi erdem perspektivizmine geçmekle, temellendirir (Kornblith, 2004: 126).

Sosa'nın erdem perspektivizmi, “görünüşte, genel itibariyle, dışsalcılığın bir tür düzeltilmesi ve gelişimi olarak nitelendirilebilir.” (Bonjour, 1995) Ancak, Sosa'nın erdem perspektivizmi, uzlaşmacı olmayan dışsalcılık ve içselcilik arasında orta bir yol vazifesi görmektedir. Güvenirciler, doğru inancın güvenilir bir sürecin neticesinde elde edildiğini, içselciler ise belirli içsel spesifik standartları karşılaması sonucu elde edildiğini söylerken, Sosa, doğru inancı, hem güvenilir olarak üretilen hem de belirli içsel spesifik talepleri karşılayan bir bilgi görüşü olarak düşünmektedir.

Ne var ki Kornblith gibi çağdaş epistemologlardan bazıları, Sosa'nın bu düşüncesine ve bilgi ayırımına, itiraz ederler. Daha birleştirici bir bilgi tanımını esas alan Kornblith'e göre, hayvani ve insani bilgiler birbirinin aynısı oldukları için burada içselciliğe bir ayrıcalık tanımaya gerek yoktur (Kornblith, 2004: 127). Bu bağlamda, Sosa'nın tezinden hareket ettiğimiz takdirde, içselcilerin düşünümsel bilgiye, dışsalcıların ise hayvani bilgiye daha yakın olduklarını ifade edebiliriz. Sosa'ya gelince, o, hem içselciliğe hem de dışsalcılığa yakın olan bir düşünürdür. Sosa, “hayvani bilgi ve düşünümsel bilgi ayırımını Descartes'in *cognitio* ve *scientia* ayırımına dayanarak oluşturmaktadır.” (Sosa, 2009: 140-143).

Sosa'ya göre, *Cognitio*, ortama ya da kişinin kendisine bağımlı olan iyi şans etmenlerinin neticesinde doğrunun elde edilmesidir. Kişi doğruya, tıpkı zarın atılmasından sonra çift beşlinin geleceğini tahmin etmek ve bu tahminimizin doğru çıkması gibi şans eseri ulaşabilir ancak elde edilen bu doğru *cognitio* olarak nitelendirilemez. *Cognitio*, doğrunun özne tarafından uygun bir biçimde elde edilme-

sini gerektirmektedir. Şans eseri ulaşılan doğru cognitio kavramının ilgi alanında değildir. O, bir inancın doğruluğunun, belirli yeteneklerin, uygun koşullarda uygulanması neticesinde elde edilmektedir. Cognitio, hayvani bilgi veya uygun inançtır. Scientia ise cognitio'dan daha fazlasına gerek duymaktadır. Scientia, öznenin epistemik edimleri üzerine olan yeterli bir perspektif sayesinde elde edilebilmektedir. (Sosa, 2007: 130). Descartes ise, scientia kelimesini, kavram itibarıyla, doğru bilgi (true knowledge) ya da bilgi (knowledge) anlamında kullanırken, cognitio kelimesini, bilinçlilik (awareness) anlamında kullanır. Ona göre, "gerçek Tanrı'nın scientia sı, her şeyin cognitio su için gereklidir." (Sosa, 2007: 129) Descartes'ın cognitio⁸ (hayvani bilgi) kavramından hareket ettiğimiz takdirde Sosa, dışsal bir çizgiye; onun scientia⁹ kavramından (düşünümsel bilgi) hareket ettiğimizde ise düşünümsel yönü daha ağır basan içsel bir çizgiye yakın durmaktadır (Sosa, 2002: 381). Ona göre, sadece güvenilir ayrımlar yapabilme yetisine sahip olan hayvani bilginin aksine düşünümsel bilgi, kişinin bildiğini bilmesini gerektirmektedir (Unwin, 2007). Bu da bir bakıma öznenin bilinçli olması ve yaptıklarının farkında olmasını gerektirmektedir. Diğer bir deyişle öznenin farkındalığını gerektirmektedir. Bu farkındalığın hayvanlar ve insanlar arasında sadece insana ait olduğu rahatlıkla görülebilmektedir.

Öte yandan Sosa, her ne kadar içselcilik ve dışsalılık arasında bir seçim yapmak zorunda olmadığımızı inanmış olsa da, bilgi türlerini birbirleriyle uzlaştırmanın ancak bilgi türleri arasındaki bir ayrım yapmakla mümkün olabileceğini de kabul eder (Fumerton, 2002: 85). Descartes'ın cognitio ve scientia ayrımını yansıttığı için, onun bilgi tanımı, yapısal olarak Kartezyen bir tanım olarak kabul edilebilir.

Açıkçası, Sosa, Descartes'ın sunduğu detayları reddetse de, onun felsefi alt yapısını kabul etmektedir. Sosa'nın terminolojisinde, HB, kişinin doğru inançlarının güvenilir bir kaynağa sahip olmasını gerektirmektedir (Turri, 2013). *HB (cognitio)* sezginin kendisine ve ondan gelen bilgiye dayanmaktadır. Tanrı'nın varlığının cognitio'suna sahip olduğumuz takdirde, cognitio'dan ötürü sahip olduğumuz birçok şeyin sadece tesadüfen doğru olmadığını görürüz. Bu durum, bizim, daha iyi ve değerli olan scientia'ya geçişimize imkân tanımaktadır. Her şeyin scientia'sına sahip olmadan önce, kendisiyle Tanrı'nın varlığını kanıtlamak zorunda olduğumuz öncüllerin scientia'sına sahip olmak zorunda olduğumuzu varsaydığımızda, süreç bir kısır döngüye düşer. Ancak scientia, daha küçük dereceden bir bilgi durumu olan cognitio durumu ile beraber ele alındığı takdirde, bir kısır döngü oluşmaz (Lepock, 2010). Sosa'nın, düşünce ürünü olmayan bilgi olarak nitelendirdiği bu HB, kişinin bilişsel yetilerinin uygulanışı sayesinde elde edilir. Bu durumda, algıya

8 Kelime itibarıyla, öğrenme, anlama, soruşturma ve araştırma anlamlarına gelmektedir (Furkan Akderin, *Latince Sözlük*, İstanbul, Say Yayınları, 2012, s.107)

9 Kelime itibarıyla, bilgi, bilim anlamlarına gelmektedir. (Akderin, *a. g. e.*, s. 499)

dayalı inançlarımız ile hafızamızda var olan inançlar, bu türden bilgilerin birer paradigmaları olarak görülebilirler (Zagzebski, 1996: 278).

Öte yandan Descartes'in *cognitio* kavramının bir devamı niteliğinde olan HB ile onun *scientia* kavramını takip eden DB arasında ayırım yapan Sosa'ya göre, kişi, HB'ye, doğruyu tesadüfen değil, uygun bir biçimde elde etmesi neticesinde ulaşmaktadır. Lakin Sosa, yine de; hayvani ve düşünümsel bilgilerimizin, *yanılmaz (infallible)* bir güvenilirlikten öte yüksek derecede bir güvenilirliğe sahip olması gerektiğini düşünür (Sosa, 2009: 199). Bu yüzden, denilebilir ki, onun HB'ye dayandırdığı gerekçelendirme ve epistemik erdem anlayışı, dışsalıcı bir yapı arz etmektedir.

Oysa DB, hayvani bilgiden farklı olarak, doğrunun, uygun bir biçimde elde edilmesinden daha fazlasına gereksinim duymaktadır. DB elde edildiği takdirde, içsel bir yapıda olan sezgilerimiz, bir güvene kavuşmaktadırlar. (Sosa, 2009: 44) Sosa'nın hayvani bilgi tanımının güvenilirliğinin karmaşık bir varyasyonu olduğunu dile getiren Fumerton'a göre, Sosa'nın hayvani bilgisinin temeli, entelektüel erdem anlayışından kaynaklanmaktadır (Fumerton, 2004: 7273). Bundan dolayı, öyle görünüyor ki, Sosa için, yetişkin olmayan çocukların bilişsel yetenekleri entelektüel erdemler değildir. Çocuklar entelektüel erdem elde etme sürecindedirler. Fakat onlar, şu an için her ne kadar entelektüel erdemlere sahip olmasalar da, zaman içerisinde, bilişsel olarak olgunlaştıkça, bu erdemlere sahip olabileceklerdir. Buna karşın, yetişkin insanların bilişsel düzeyi, çocuklardan daha gelişkindir. Şu an için sadece HB'ye sahip olabilen çocuklar, zaman içerisinde DB'ye geçiş yapmaktadırlar. Dolayısıyla, buradan hareketle, Sosa'nın, çocukların ve olgun insanların aynı bilişsel düzeye sahip olmadıklarını düşündüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Ona göre, yetişkin bir kişi, hem hayvani hem de düşünümsel bilgiye sahip olabilir; fakat çocukların bilişsel süreçleri daha tamamlanmadığından onlar DB'ye sahip olamazlar. Onlar, sadece, derece bakımından daha düşük olan HB'ye sahiptirler.

HB'ye sahip olmak için kişinin ihtiyacı olan tek şey, entelektüel erdemlerden kaynaklanan uygun bir inançtır. Bir çocuğun, masanın üzerinde bir fincan olduğuna ilişkin doğru bir inanca sahip olduğunu varsayalım. Bu inancın, çocuğun algıları ve onların uygunlukları ile elde edildiğini düşünelim. Bu durumda, çocuğun inancı, hayvani bir bilgi örneğidir. Fakat diyelim ki, çocuğun babasının masanın üzerinde bir fincan olduğuna yönelik doğru bir inancı var. Bu durumda, babanın algısal inançları, çocuğun sahip olduğu gibi uygundur; fakat babanın inancı, buna ek olarak, kendisine ait olan diğer inançları ile bağdaşımli olduğundan aynı zamanda düşünümseldir de. Baba, en azından, dolaylı olarak, bir fincan gördüğüne ve görme yetisinin normal çalıştığına, bu tür durumlarda kendisinin masada bir fincanın var olduğuna yönelik doğru kararlar verebildiğine inanmaktadır. O, inancın iyi bir kaynaktan geldiğine ve uygun bir ortamda işlenerek elde edildiğine inanmaktadır. Baba, fincanın var olduğuna yönelik inancını destekleyen geçmiş

deneyimlere sahiptir. Babanın bilişsel güçleri ve entelektüel erdemlere sahip oluşu, onun bağdaşımli bir perspektifle birlikte düşünömsel bilgiye ulaşmasına imkân tanımaktadır (Lemos, 2007: 102). Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, HB, kişininin DB'ye ulaşmadan önce elde ettiği ve DB'ye nazaran daha düşük derecede olan bilgiyken, DB, sadece kuramlaştırma yeteneğine sahip olan canlıların yani yetişkin insanların ulaşabileceği ya da elde edebileceği bir bilgidir. Başka deyişle, Fumerton'unda vurguladığı gibi, "Sosa'nın hayvani bilgisi doğruya güvenilir bir şekilde ulaşma bakımından anlaşılmak durumundayken, onun düşünömsel bilgisi kişininin doğruya güvenilir bir şekilde ulaştığı inancının içsel bir gerekçelendirilmesine sahip olması bakımından anlaşılmalıdır." (Fumerton, 2004: 79) O halde, hayvani bilgiyi elde etmemiz, bilişsel yetilerimizin, yalnızca müsait ortamlarda uygun bir biçimde çalışmaları durumunda mümkün olmaktadır.

Buradan hareketle denilebilir ki, HB ile DB arasındaki en belirgin ayrım, duyuşal yetilerimiz sayesinde elde edilen HB'nin bilenin bildiğini bilmesini gerektirmemesine karşın, DB'nin bilenin bildiğini bilmesini gerektirmesidir. Çünkü DB'ye sahip olmak, entelektüel erdemlerin uygun bir biçimde uygulanabilirliğini ve bunun farkına varmayı icap ettirir. Öte yandan Sosa, DB'nin, hayvani bilgiye nazaran iki faydasının olduğunu düşünmektedir. Ona göre DB'nin birinci faydası, HB'den daha iyi gerekçelendirilebilir olmasıdır. İkinci faydası ise, "düşünömsel bilginin birleşik anlamayı sağlayabilmesidir" (Sosa, 2000: 31-32). Hâlbuki Sosa'dan farklı olarak, Kornblith, iki tür bilgi ayrımı yapmaktansa, epistemik konuların avantajlarını ya da dezavantajlarını değerlendirmenin daha akıllıca bir davranış olacağını iddia etmektedir (Kornblith, 2004: 130). Kornblith, bu iddiasını desteklemek için şu örneği vermektedir: Arkadaşlarınızla rutin olarak yaptığınız görüş alışverişlerinizi dikkate alalım ve bu tür bir alışverişin ardından elde ettiğiniz bilgiye istişari bilgi diyelim. İstişari bilginin istişari olmayana göre daha üstün olduğunu düşünelim. Fakat daha sonra gördük ki, güvendikleri arkadaş grupları bulunan dolayısıyla da başkalarının söylemleriyle kendi inançlarını şekillendiren insanların yani istişari bilgiye sahip olan insanların ancak çok azı, kararlarını epistemik bir gerekçelendirmeye ifade etmektedirler. Oysa ki kendi kararlarını kendileri veren insanların çoğu, kararlarını epistemik olarak gerekçelendirerek dile getirebilmektedirler (Kornblith, 2004: 131-132). Bu durumda, iddia edilen bu iki tür bilgi arasında kurmaya çalıştığımız ayrım, tam anlamıyla gerekçelendirilmiş olmakta mıdır? Yine, bu durumda, istişari bilginin, istişari olmayan bilgidен daha üstün olduğunu söylemek nasıl mümkün olacaktır?

Kornblith, ilk sorudan hareket ettiğimiz takdirde, istişari olarak elde edilenle edilmeyen bilgi arasında kesin bir ayrım yapmanın mümkün olamayacağını dile getirmektedir (Kornblith, 2004: 132). Dolayısıyla, istişari bilgi, istişari olmayan bilgidен farklı bir bilgi türü değildir. İstişari bilgiye sahip olmak için, istişari bilgiye sahip olmayanların yaşamayacağı belirli bir süreçten geçmemiz gerekmektedir.

Fakat eğer her halükarda bir ayırım yapılmak istenirse, bu, ancak, inancın elde edilme ve akılda tutulma sürecine atıfta bulunarak yapılabilir. Oysa bu durum da, bilginin ihtiyacın ötesinde çoğalmasına neden olmaktadır. İkinci soruya gelecek olursak, o da istişare yaptığım arkadaşlarımla ilgili güvenilir bilgilere ulaşana kadar ek istişarelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Oysa istişarede bulunmak her zaman için epistemik bir sorunun çözümünü garanti altına almaz. Bazı durumlarda, bilgiye ulaşmak için istişare yapmamıza gerek bile yoktur (Kornblith, 2004: 132-3). Örneğin, Neredeyse her gün iş yerinde karşılaştığınız Ali'yi, bir gün Kızılay'da gezerken karşıdan karşıya geçmeye çalışan insanlar arasında fark ettiğinizi düşünelim. Bu durumda, yanınızda bulunan Ahmet ile o kişinin Ali olduğuna yönelik bir istişare içerisine girmenizin gerekli olup olmadığı sorusu cevapsız kalmaktadır. Birçok durumda, arkadaşlarımız, birçokları gibi, bazı konularda güvenilirken başka konularda aynı güveni sağlamayabilirler. O takdirde, onlarla epistemik bir değerlendirme içerisine girmek, bizi bir karmaşaya düşürür.

Böyle bir durum karşısında, düşünümsel ve hayvani bilgi arasındaki ayırımın, istişari olan ile olmayan arasındaki ayırma kıyasla daha iyi gerekçelendirilmiş olmadığı açıkça görülür. Bu durumda söylenebilecek olan yegâne şey, düşünümsel ve hayvani bilginin iki farklı tür olduklarına ilişkin bir temellendirmenin var olmadığıdır. Kabaca güvenilir bir şekilde üretilen doğru inanç olarak tanımlanabilen (Kornblith, 2004: 132) HB, tek yönlü bir gerçekliğe gereksinim duyarken, DB, buna ek olarak, "kişinin nasıl biliyor olduğunun farkındalığını" gerektirmektedir (Sosa, 1997). Bu yüzden, denilebilir ki, HB'de, doğru inanca, kişinin güvenilir yetilerine dayalı bir süreç sayesinde ulaşılırken, DB'de, doğru inanca, böyle bir süreçten ziyade kişinin güvenilirliğine dair bilgiye sahip olmak sayesinde ulaşılmaktadır (Sosa, 1997). Kısacası, kişinin DB'ye ulaşma imkânı, uygun inançları elde etmesine ve ardından da bu inançları epistemik bir perspektif aracılığıyla işlemesine bağlıdır. Kişi, ancak DB'ye ulaştığında, inançları için uygun ve yeterli nedenler tanımlama imkânına sahip olur (Lepock, 2010). Nitekim bilgiyi uygun inanç ile tanımlayan Sosa da düşünümsel bilgiye yalnızca kişinin bildiğini bilmesi şeklinde tanımlanabilecek olan bir meta-bilgi (aşkın-bilgi) sayesinde ulaşılacağını düşünmektedir.

Sosa'nın düşüncesinde bir inanç, özünde, ancak, entelektüel erdem tarafından elde edildiği takdirde uygun inanç olmaktadır; fakat bunun yanı sıra, bir inanç kişinin bağdaşımli inançlar dizisi içinde entelektüel erdemlerden gelen ve onun birinci dereceden inançlarını kapsayan bir epistemik perspektife dayanırsa gerekçelendirilmiş olur. Sosa, inananın epistemik perspektifi ile bağdaşımli olan bir inancın, inananın epistemik yeteneğinden bağımsız olamayacağını vurgular (Sosa, 2009: 138). Ona göre bir inanç doğru ve uygun olduğu müddetçe HB, gerekçelendirilmiş olduğu ya da inananın bağdaşımli perspektifiyle uyumlu bulunduğu müddetçe de DB diye adlandırılır (Sosa, 1991: 144-145). Görüleceği üzere, Sosa,

DB'yi, bir bakıma, HB üzerine inşa etmeye çalışsa da HB'den DB'ye giden süreçte, DB, kişinin inançlarının daha bağdaşımçı bir sistem içinde entegre olmalarını sağladığından HB'yi aşmaktadır. Dahası, güvenilir bir süreç neticesinde elde edilen ve DB'ye ulaşmada ek bir bileşen olarak işlev gören HB nihayetinde DB'ye dönüşmekle sona ermiş olmaktadır.

Tam da bu noktada Sosa'nın DB'ye ulaşma adına ek bir bileşene neden gereksinim duyduğu ve bağdaşımı neden bir tür bileşen olarak hesaba kattığı sorulması gereken bir sorudur (Sosa, 2011: 2). Goldman'ın da belirttiği gibi Sosa DB'ye ulaşmak amacıyla ek bir bileşene ve bağdaşıma ihtiyaç duymuş olabilir; fakat Sosa'nın düşüncesinde, birinci dereceden güvenilirliğe sahip yüksek derecedeki bir inancın neden aynı türden bir öge üretmediğini izah etmek pek kolay görünmemektedir. Aslında, DB'nin, bağdaşım içeren bir bilgi olduğu basit bir biçimde belirlenebilir. Ne var ki, Goldman'ın da değindiği gibi, burada, "bilgi neden bu kadar yüce bir şey olarak tasavvur edilmek zorundadır?" sorusuna henüz tatmin edici bir yanıt verilebilmiş değildir (Goldman, 2004: 88-90).

Greco, Sosa'nın hayvansal ve düşünümsel bilgi ayrımı için iki genel yargıya varılabileceğini öne sürer:

- (a) Birçok insan bilgisi, düşünce ürünü olmayan bir şey ya da "hayvani" bilgidir; ancak, insanlar özel ve nispeten nadir bir başarı sergileyen DB'yi elde etme kabiliyetine sahiptirler. (b) İnsan bilgisi, DB'dir. Dolayısıyla, düşünce ürünü olmayan bilgi, bizler her ne kadar daha geniş bir bağlamda düşünsük bile, insan bilgisi için yeterli değildir (Greco, 2004: 97).

Sosa'nın HB'si, aslında, uygun inançtır. Bu bağlamda, görülen o ki, Sosa, bir inancın uygun oluşunu ve sonrasında bilgi değeri kazanabilmesini, öznenin yeteneği veya entelektüel erdemleri tarafından elde edilmesine dayandırmaktadır.

Öte yandan inancın dışsalçı güvenlik standardı ve içselci bağdaşımçı perspektif olmak üzere iki standarda göre değerlendirilebileceğini kabul eden Sosa, her iki standardı da yerine getirdiği için, DB'yi en yüksek epistemik iyi olarak kabul etmektedir (Lepock, 2010). Sosa, DB'nin bir anlamda test edilmesini sağlayan ya da sahip olduğumuz bilgilerin düşünümsel olduklarını bizlere gösteren, meta- uygun inançlara sahip olmamız gerektiğini de öne sürmektedir (Sosa, 2011: 21). Sosa'ya göre, meta-uygun inançlar, sadece uygun olan inançlar değil aynı zamanda uygun oldukları için uygun bir biçimde ifade edilebilen de inançlardır (Sosa, 2007: 113). Ancak Sosa'nın bilişsel yetilerle entelektüel erdemleri birbirinden ayırmamış olması, onun bilgi tanımındaki asıl sorundur. Sosa, entelektüel erdemlerin, doğuştan veya sonradan elde edilebileceğini iddia etmiş olmasına karşın, Turri gibi Sosa eleştirmenleri, hayvani bilgiyi entelektüel erdemlerle bağdaştırmaya çalıştığımız takdirde bu bilgi türünün öteki canlılar tarafından nasıl elde edildiğini anlamamız zorlaşacağını söyleyerek Sosa'ya itiraz etmişlerdir.

Bu durumda, düşünce ürünü olmayan bilgilerin yani HB'lerin entelektüel erdemler tarafından üretilmeleri gerektiği gibi, kişinin farkındalığını ve eleştirel düşünebilme yeteneğini kapsayan ve daha yüksek derecedeki rasyonel erdemleri içeren DB'nin de, aynı şekilde, entelektüel erdemler tarafından üretilmesi gerekmektedir. Sosa'ya göre, inançlarımızın DB seviyesine ulaşabilmeleri için, tesadüflerden öte yeterli kanıtlara ya da delillere dayanmaları gerekmektedir. Dolayısıyla, yeterli kanıtlara sahip olmadığımız takdirde, gerçek manada DB'ye sahip olduğumuz düşünülemez. Örneğin dışarda yağmurun yağıyor olduğuna ilişkin yeterli nedenlere sahip değilsek, "yağmur yağıyor" şeklinde bir açıklama yapamayız; fakat bu, dışarıda yağmurun gerçek anlamda yağmadığı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla, gerekçelendirilmiş bir inanç olmadan bilginin koşullarını yerine getirebiliriz. Şu an için her ne kadar yağmurun yağdığına dair yeterli kanıtlara sahip olmasak da, bu durum, yağmurun yağdığını bilemeyeceğimiz anlamına gelmemektedir (Furmerton, 2004: 78). Sosa için öznenin sahip olduğu inanç gelişigüzel değil de yeterli gerekçelendirmelere dayanırsa HB, DB'ye dönüşmektedir (Sosa, 2007: 117).

Buna ek olarak, Sosa'nın erdem epistemolojisinde, DB, HB'nin aksine, bir meta-perspektif gerektirmektedir. Meta-perspektif, hedeflenen inancın ya da doğru olan inancın, güvenilir bir biçimde oluşumunu sağlayan ve bir yetenek ya da entelektüel erdem tarafından elde edilip edilmediğinin belirlenmesine yardımcı olan bir değerdir. Kısaca, her iki bilgi türü, derece bakımından farklılıklar gösterebilir de, karşılıklı olarak birbirleriyle etkileşim halindedirler. Dolayısıyla, yetilerimizin güvenilir oluşuna ilişkin bilgilerimiz, kısmen hayvani bilgiye ve yetilerimizin güvenilirliğine dayanmaktadır. Sonuç olarak, hayvani bilgi ve düşünümsel bilgi arasında epistemik kalite yönüyle farklılıklar bulunmaktadır. Ancak, yine de, hayvanlar ile çocukların elde ettikleri bilginin tümüyle aynı çatı altında değerlendirilmesinin doğru olmadığı söylenebilir. Hayvanların ve küçük çocukların bilgi elde edebildiklerini kabul etsek bile, aralarında ontolojik farkların olduğunu gözden kaçırmamamız gerekmektedir.

Nitekim Sosa, "akıl sahibi olan hiçbir insanın, sadece hayvani bilgiye sahip olmadığını" (Sosa, 1994) iddia etmektedir. Ona göre, insanın düşünümsel yetiye sahip oluşu onu öteki canlılardan ayıran en önemli özelliktir. İnsan bilgisinin hayvani bilgi ile aynı derecede olması mümkün değildir. Bununla beraber, o, çocuklar ile yetişkinlerin elde ettikleri bilgilerin, epistemik farklılıklarını belirtmek için bilgi ayırımına gitmek gerektiğini de kabul eder.

Nitekim bilgiyi uygun inanç ile tanımlayan Sosa'nın kendisi de, DB'yi yalnızca kişinin bildiğini bilmesi şeklinde tanımlanabilecek olan bir meta-bilgi (aşkın-bilgi) sayesinde ulaşılabilir olarak düşünmektedir. Dolayısıyla, Sosa için, DB aslında bir meta-bilgi ya da aşkın bilgidir. Sosa'nın düşüncesinde bir inanç, özünde, ancak, entelektüel erdem tarafından elde edildiği takdirde uygun inanç olmaktadır; fakat bunun yanı sıra, bir inanç kişinin bağdaşımli inançlar dizisi içinde en-

telektüel erdemlerden gelen ve onun birinci dereceden inançlarını kapsayan bir epistemik perspektife dayanıyorsa da gerekçelendirilmiş olur. Sosa, inananın epistemik perspektifi ile bağdaşımli olan bir inancın, inananın epistemik yeteneğinden bağımsız olamayacağını vurgular (Sosa, 2009: 138). Ona göre bir inanç doğru ve uygun olduğu müddetçe HB, gerekçelendirilmiş olduğu ya da inananın bağdaşımli perspektifiyle uyumlu bulunduğu müddetçe de DB diye adlandırılır (Sosa, 1991: 144-145).

Görüreceği üzere, Sosa, DB'yi, bir bakıma, HB üzerine inşa etmeye çalışsa da, HB'den DB'ye giden süreçte, DB, kişinin inançlarının daha bağdaşımci bir sistem içinde entegre olmalarını sağladığından HB'yi aşmaktadır. Dahası, güvenilir bir süreç neticesinde elde edilen ve DB'ye ulaşmada ek bir bileşen olarak işlev gören HB nihayetinde DB'ye dönüşmekle sona ermiş olmaktadır. Tam da bu noktada Sosa'nın DB'ye ulaşma adına ek bir bileşene neden gereksinim duyduğu ve bağdaşımını neden bir tür bileşen olarak hesaba kattığı sorulması gereken bir sorudur.

5. Sonuç

Sosa'nın kuruculuğunu yaptığı erdem epistemolojisinin bizler için önemi ve bu makalenin yazılmasındaki amaç, bu kuramın, özneyi ve onun kişisel özelliklerini merkeze alan epistemik bir yapı oluşturma gayretidir. Erdem epistemolojisinin, kuramsallıktan öte kişiliğe dayalı bir felsefe olması, onu, özne merkezli bir felsefi kuram haline getirmektedir. Erdem epistemolojisinin, entelektüel erdemleri, bilgiden ve gerekçelendirmeden daha fazla ön plana çıkarması, onu, geleneksel epistemolojiden ayıran en önemli özelliktir. Erdem epistemolojisinin öznenin zihinsel yönüyle, kişiliği veya karakteriyle ilgilenmesi, onun hem zihin felsefesi hem de psikoloji alanlarında da değerlendirilmesine ve tartışılmasına yol açmıştır. Erdem epistemolojisine yönelik çalışmalar, çağdaş epistemolojide, özellikle de Amerika'daki düşünürler arasında, oldukça önemli görülmektedir. Ernest Sosa, Linda Zagzebski, Jonathan Pritchard, Laurence Bonjour, John Greco, John Turri, Alvin I. Goldman, Guy Axtell bu akımın önde gelen düşünürleri olarak gösterilebilirler.

Kaynakça

- Aristoteles. (1997). *Nikomakhos'a Etik*, Çev. Saffet Babür. Ayraç Yayınları: Ankara.
- Axtell, G. (2000). *Knowledge, Belief and Character*. Rowmann&Littlefield Publishers: USA.
- Bergmann, M. (2006). *A defense of Epistemic Externalism*. USA: Oxford University Press.
- Platon (1990). *Platon Diyalogları*, Çeviren: Macit Gökberk. İstanbul: MEB Yayınları.
- Bonjour, L. (1995). *Sosa, on Knowledge, Justification and Aptness*. Philosophical Studies. 78(3), 207-220.
- Cengiz, C. A. (2005). *Spinoza'nın Ontoloji ve Epistemoloji Anlayışlarının Etik Anlayışına Etkileri*. Yayınlanmamış Y. L. Tezi.
- Fumerton, R. (2002). *The Oxford Handbook of Epistemology*. Ed. P. K. Moser. New York: Oxford University Press.

- Gettier, E. L., "Is Justified True Belief Knowledge?", *Analysis* 23, s. 121-123.
- Greco, J. (2004). *Ernest Sosa: And His Critics*. John Greco (Editor). USA: Blackwell Publishers.
- Kornblith, H. (2004). *Ernest Sosa: And His Critics*. John Greco (Editor). USA: Blackwell Publishers.
- Lemos, N. (2007). *An Introduction to the Theory of Knowledge*. USA: Cambridge University Press.
- Lepock, C. (2010). Critical Notice, *Canadian Journal Of Philosophy*. 40 (1). P. 131-150.
- Pritchard, D. (2009). *Epistemic Value and Apt Performance*. *Philosophical Studies*. 143, 407-416.
- Sosa, Ernest. (1991). *The Raft and Pyramid: Coherence versus Foundations in The Theory of Knowledge*, *Knowledge in Perspective: Selected Essays in Epistemology*, Cambridge University Press, USA.
- Sosa, E. (1994). Virtue Perspectivism: A Response to Foley and Fumerton. *Philosophical Issues*. 5, 29-50.
- Sosa, E. (2000). Modal and Other A Priori Epistemology: How Can We Know What is Possible and What Impossible? *The Southern Journal of Philosophy*. 38 (1), 1-16.
- Sosa, E. (2001). *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, Vol. 106, No. 3, Dec., 2001, p. 193-196.
- Sosa, E. (2002). *Reliability and A Priori in Conceivability and Possibility*. Editor: T. Gendler & J. Hawthorne. Oxford: Oxford University Press.
- Sosa, E. (2007). *A Virtue Epistemology: Apt Belief and Reflective Knowledge*. I, Oxford: Clarendon Press.
- Sosa, E. (2009). *Reflective Knowledge: Apt Belief and Reflective Knowledge*. II, Oxford: Clarendon Press.
- Sosa, E. (2011). *Knowing Full Well*. USA: Princeton University Press.
- Turri, J. (2013). Sosa's bi-level virtue epistemology. In *Virtuous Thoughts: The Philosophy of Ernest Sosa*. *Philosophical Studies Series*, 19, 147-164.
- Unwin, N. (2007). Ernest Sosa and His Critics (Book review). *Philosophical Books*. 48(2), 170-172.
- Zagzebski, L. T. (1996). *Virtues of the Mind: An Inquiry into the Nature of Virtue and the Ethical Foundations of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.